

MINA PLEH

Položaj islamske vjeronauke u Kantonu Sarajevo

Mina Pleh

stručna savjetnica,
Ministarstvo za odgoj i
obrazovanje Kantona Sarajevo
minapleh@yahoo.com

Pregledni članak

Primljeno: 20. 12. 2022.
Prihvaćeno: 14. 7. 2023.

Ključne riječi

vjeronauka, odgojno-obrazovni
sistem, učenik, nastavnik,
nastava, ličnost

Sažetak

U ovom radu predstavljeno je stanje nastavnog predmeta Vjeronauka u Kantonu Sarajevo kroz hronološku perspektivu njenog uvođenja i postepenog etabliranja u odgojno-obrazovnom sistemu kao izbornno-obaveznog predmeta čija ocjena ulazi u opći uspjeh učenika. Pohada je više od 80% učenika. Od njenog uvođenja 1991. godine do danas vidljiv je stalni napredak kako u broju učenika, pravnom statusu predmeta i stručnoj zastupljenosti nastavnika, tako u kvalitetu nastave, udžbenika i ukupnog ugleda nastavnog predmeta Vjeronauka u odgojno-obrazovnom sistemu. Vjeronauka dostiže zadate ciljeve vjerskog odgoja i obrazovanja školskih naraštaja i izgradnje duhovno snažne i emotivno stabilne ličnosti sposobne da se dalje izgrađuje i konstruktivno uključuje u društvene tokove.

The Position of Islamic Religious Education in the Sarajevo Canton

مكانة التربية الإسلامية في كانتون سراييفو

Keywords:

religious education, education system, student, teacher, instructions, personality

الكلمات المفتاحية:

التربية الدينية، النظام التعليمي التربوي، التلميذ، المدرّس، التدريس، الشخصية

108

Abstract:

This paper presents the status of the subject of Religious Education in Sarajevo Canton through a chronological perspective of its introduction and gradual establishment in the educational system as an elective i.e., compulsory subject, with the grade counting towards the overall success of students. Over 80% of students attend this course. Since its introduction in 1991, a constant progression is visible in the number of students, the legal status of the subject, the professional representation of teachers, as well as in the quality of instruction, textbooks, and the overall reputation of the course of Religious Education in the educational system. Religious Education achieves the set goals of religious upbringing and education of school generations, contributing to the development of spiritually strong and emotionally stable individuals capable of further growth and constructive engagement in societal trends.

الملخص:

تمّ في هذا البحث تقديم وضع التربية الدينية في كانتون سراييفو من خلال عرض تاريخ وقائع إدماجها وإثباتها التدريجي في النظام التعليمي التربوي كمادة اختيارية – إجبارية تدخل درجتها في نجاح التلميذ العام. ويلتحق بها أكثر من ثمانين في المئة من التلاميذ. ومنذ إدماجها سنة ١٩٩١ حتى اليوم يلاحظ التقدّم المستمرّ في عدد التلاميذ وكذلك في مكانتها القانونية وتأهلات مدرسيها وجودة التدريس والكتب المدرسية وسمعتها الكلية في النظام التعليمي التربوي. وتحقّق التربية الدينية الأهداف الموضوعة للتعليم والتربية الدينين للأجيال المدرسية وتكوين الشخصية القوية والثابتة عاطفياً والقادرة على التكوين المستمرّ والاندماج الفعّال في التيارات الاجتماعية.

*Ako uistinu želiš nešto, trudiš se mnogo,
koristiš sve prilike i nikada
ne odustaješ na tom putu, uspjeh ćeš!*

(misao ispisana na unutrašnjem
stubu Muzeja nauke u Chicagu)

Inicijativa i aktivnosti Islamske zajednice Bosne i Hercegovine na ponovnom uvođenju odnosno vraćanju nastavnog predmeta Vjeronauka u škole

109

MINA PLEH

Ubrzo nakon prvih demokratskih višestranačkih izbora u R BiH (u daljnjem tekstu: Bosna i Hercegovina) održanih 1990. godine Islamska zajednica (u daljnjem tekstu: IZ) pokreće aktivnosti prema Ministarstvu obrazovanja za povratak vjeronauke u nastavni plan i program osnovnog obrazovanja. Osnovna idejna polazišta i zakonsko uporište za ove aktivnosti IZ su činili:

- Međunarodna konvencija o ljudskim pravima i slobodi vjere i savjesti na kojoj se zasniva pravo roditelja kao građana da škola kao javna ustanova u okviru redovne nastave ponudi njihovoj djeci mogućnost vjerskog odgoja i obrazovanja.
- Primjeri primjene ovog prava u školskim sistemima zemalja razvijenih evropskih demokratija kao što je Austrija u koju bi se naša mlada demokratija u Bosni i Hercegovini željela ugledati.
- Naša obrazovna tradicija u vremenu do Drugog svjetskog rata u kojem je vjeronauka bila dio obrazovnog sistema i nije prekidana od vremena osmanske uprave, Austro-Ugarske i Kraljevine SHS.
- Aktuelne duhovne i vjerske potrebe pojedinca u našem društvu koje su u vrijeme sistemskog ateizma državne vlasti bile značajno zapostavljene.

Nakon nekoliko savjetovanja kompetentnih predstavnika vjerskih zajednica i crkava te predstavnika vlasti pristupilo se

organizacionim pripremama za ponovno uvođenje vjeronauke u škole.

Zbog nedostajućeg stručnog kadra za nastavu vjeronauke primjerene zahtjevima NPP-a i školskog sistema i ambijentu, IZ je pokrenula nekoliko kurseva stručne prilagodbe i pripreme prvih nastavnika koji bi izvodili nastavu vjeronauke u školi. Jedan takav kurs održan je Gazi Husrev-begovoj medresi u ljeto 1991. godine koji je pohađalo približno stotinu polaznika. Polaznici su uglavnom bili imami i muallime.

Hronološki tok uvođenja predmeta Vjeronauka

U cilju upoznavanja i sagledavanja stanja vjeronauke u Kantonu Sarajevo izložit ćemo hronološki tok zbivanja u periodu od 1991/1992. školske godine do danas.

Početak školske 1991/'92. godine u Sarajevu je eksperimentalno uveden nastavni predmet Vjeronauka u tri osnovne škole. Prva iskustva angažovanih nastavnika bila su veoma pozitivna. Nastavnici su bili lijepo prihvaćeni kako od učenika tako i od kolektiva škole. Vrlo brzo se pokazalo da vjeronauka treba da nađe svoje mjesto u odgojno-obrazovnom sistemu i da njen status, priznanje i prihvatanje u najvišoj mjeri ovise od ozbiljnosti i osposobljenosti njenih nastavnika, te kvalitetnih programa i udžbenika. Shvatilo se i uvidjelo da će to biti dug i težak proces prvo ideološke i političke borbe za njen status u sistemu obrazovanja, a zatim proces školovanja i permanentnog stručnog usavršavanja nastavnika, izrade programa i udžbenika i drugih nastavnih pomagala.

Započeta eksperimentalna nastava nije dočekala regularni kraj školske godine. Naprasno je prekinuta 6. aprila napadom na Sarajevo i početkom agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Školske **1992/1993.** godine u nekim školama na području općine Stari Grad izvodila se nastava vjeronauke.

Školske **1994/1995.** godine nastavni predmet Vjeronauka je Nastavnim planom i programom uveden u obrazovni sistem

Bosne i Hercegovine, kao fakultativni predmet, koji se izučava jedan nastavni čas sedmično. Prvih godina u Kantonu Sarajevo ocjena nije ulazila u prosjek općeg uspjeha učenika. Škole su na osnovu provedenog anketiranja pribavile podatke i saglasnost roditelja / staratelja za pohađanje učenika časova vjeronauke.

Školske **1994/1995.** i **1995/1996.** godine Odlukom muftije sarajevskog odabrane su škole i vjeroučitelji koji će izvoditi nastavu vjeronauke prema Nastavnom planu i programu koji je donio Rijaset Islamske zajednice 1994. godine.

Školske **1996/1997.** godine nastavnici vjeronauke zasnivaju radni odnos i postaju uposlenici škola. Uz dokumentaciju prilažu i Saglasnost muftije sarajevskog.

Godine **1997.** Pedagoški zavod grada Sarajevo je na osnovu konkursa u radni odnos primio stručnog savjetnika za vjeronauku.

Školske **2001/2002.** godine vjeronauka u Kantonu Sarajevo dobiva izborno-obavezujući status. Na početku svake školske godine učenik uz pomoć roditelja bira ovaj predmet, a nakon što se opredijeli da ga izučava postaje obavezan i ima isti status kao i drugi nastavni predmeti, dakle ocjenjuje se i ocjena ulazi u prosjek odnosno opći uspjeh učenika.

Nastavnici vjeronauke u početku su stručni ispit polagali u Rijasetu Islamske zajednice. Sporazumom između Ministarstva obrazovanja i Rijaseta od 2002. godine, nastavnici vjeronauke stručni ispit za rad u odgojno-obrazovnoj ustanovi polažu u Ministarstvu obrazovanja.

Školske **2007/2008.** godine u skladu s Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju Bosne i Hercegovine predmet Vjeronauka/Vjeronauk se uvodi u prvi razred *srednje škole* kao *izborno-obavezan*, u Nastavnom planu sa po jednim časom sedmično.

Godine **2008.** Program vjerskog odgojno-obrazovnog rada realizira se u predškolskim ustanovama.

Školske **2011/2012.** godine za učenike koji ne pohađaju predmet Vjeronauka/Vjeronauk, u osnovne škole od prvog do devetog razreda se uvodi izborno-obavezni nastavni predmet *Društvo/Kultura/Religija*, odnosno u srednje škole od prvog do četvrtog razreda *Kultura religija*. Data je i treća mogućnost *nepohađanje niti jednog od navedenih nastavnih predmeta*. (dopis Ministarstva broj:11-04-38-sl./11 od 16. 8. 2011. upućen svim osnovnim školama Kantona Sarajevo i dopis broj:11-01-38-sl./11 od 5. 9. 2011. upućen svim osnovnim i srednjim školama, koji je na snazi zaključno sa školskom 2012/2013. godinom).

Od 1. septembra 2011. ukidaju se ranije saglasnosti vjeroučiteljima izdate od muftijstva a izdaju certifikati / saglasnosti za obavljanje poslova vjeroučitelja od strane Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini s potpisom reisul-uleme.

Školske **2012/2013.** godine održano je I. kantonalno takmičenje iz vjeronauke uz saglasnost Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade KS – organizator Rijaset IZ u saradnji sa Prosvjetno-pedagoškim zavodom.

Od školske 2014/2015. godine Prosvjetno-pedagoški zavod Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade KS organizira i realizira Kantonalno takmičenje iz vjeronauke, a Rijaset Islamske zajednice je organizator državnog i međunarodnog takmičenja.

Takmičenje iz nastavnog predmeta Vjeronauka u Kantonu Sarajevo održava se već deset godina za *učenike VIII i IX razreda osnovne škole i učenike I razreda srednje škole*.

Način organizacije, priprema, realizacija, kao i ostali neophodni uslovi za održavanje kantonalnog takmičenja definisani su Uputstvom o organizaciji takmičenja za učenike osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo. (Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo, mart 2022. godina, <https://3mo.ks.gov.ba/>).

Cilj takmičenja iz vjeronauke na nivou Kantona Sarajevo, koje je sastavni dio takmičenja na nivou Federacije Bosne i Hercegovine i države Bosne i Hercegovine, kao i međunarodnog takmičenja je:

- afirmacija uloge vjeronauke u sistemu odgoja i obrazovanja učenika osnovnih i srednjih škola;
- afirmacija rezultata i postignuća učenika koji pohađaju nastavu vjeronauke i nastavnika vjeronauke u ukupnom bh. društvu;
- motivacija učenika za izučavanjem predmeta Vjeronauka;
- afirmacija nastavnog plana i programa, udžbenika i literature iz vjeronauke te ukazivanje na njihove odgojno-obrazovne dimenzije i ovladavanje učenika nastavnim sadržajima;

Zadaci takmičenja:

- provjera rezultata rada, stečenih znanja, vještina, sposobnosti i kompetencija učenika;
- isticanje najuspješnijih učenika iz vjeronauke u VIII i IX razredu osnovne škole i I razredu srednje škole kao i najuspješnijih nastavnika iz vjeronauke u osnovnim i srednjim školama;
- predstavljanje dostignutog nivoa razvoja odgojno-obrazovnog rada u nastavnom predmetu Vjeronauka te afirmacija učenika;
- podsticanje učenika i nastavnika na maksimalno zalaganje za ostvarivanje što boljih rezultata iz vjeronauke;

Rezultati takmičenja:

- učenici imaju priliku da pokažu usvojena znanja i sposobnosti, da se plasiraju na viši nivo takmičenja i da osvoje nagrade i diplome;
- učenici i nastavnici vjeronauke dobivaju priliku da se rezultati njihovog rada prezentiraju javnosti;
- škole iz kojih na takmičenje učenici dolaze dobivaju dokaze o vlastitom kvalitetu nastave vjeronauke;
- Ministarstvo za odgoj i obrazovanje stiže uvid u postignute rezultate na takmičenju, najuspješnije učenike iz vjeronauke, nastavnike i škole na području Kantona Sarajevo

Centar za edukaciju, I. kantonalno takmičenje, 2013.

Školske **2013/2014.** godine za učenike od petog do devetog razreda osnovne škole uvodi se nastavni predmet *Zdravi životni stilovi* (dopis Ministarstva broj:11-04-38-sl./13 od 30. 8. 2013. upućen svim osnovnim školama Kantona Sarajevo).

Roditelji/staratelji učenika od I do IV razreda imaju mogućnost izbora jednog od dva izborna-obavezna nastavna predmeta Vjeronauka/Vjeronauk ili Društvo/Kultura/Religija, a od V do IX razreda imaju mogućnost izbora jednog od tri izborna-obavezna nastavna predmeta: Vjeronauka/Vjeronauk, Društvo/Kultura/Religija ili Zdravi životni stilovi.

Roditelji/staratelji učenika od prvog do četvrtog razreda, u srednjim školama od školske 2013/2014. godine imaju mogućnost izbora jednog od dva izborna-obavezna nastavna predmeta Vjeronauka/Vjeronauk ili Kultura religija (dopis Ministarstva broj: 11-04-38-sl./13 od 24. 6. 2013. upućen srednjim školama). Prethodnih godina anketiranje učenika se provodilo svake godine na početku školske godine, što je otežavalo osiguravanje uvjeta za izvođenje nastave izbornih predmeta prema važećim pedagoškim standardima i normativima.

U cilju osiguravanja relevantnih podataka o broju učenika koji bi izabrali pohađanje jednog od navedenih izbornih predmeta u školskoj 2014/2015. godini i obezbjeđivanja uvjeta za blagovremeno organiziranje nastave izbornih predmeta u osnovnim i srednjim školama (podjela učenika u grupe, blagovremeno planiranje časova navedenih predmeta u raspored časova kao i planiranje potrebnog kadra za realizaciju nastave izbornih predmeta), upućuju se škole da provedu anketiranje učenika prvih razreda prilikom upisa u prvi razred, a sve učenike ostalih razreda na kraju nastavne godine, najkasnije do 20. odnosno 30. maja 2014. (dopis Ministarstva broj: 11-04-38-16801/1 od 20. 5. 2014. upućen svim osnovnim školama i dopis broj: -04-38-16801-2 od 20. 4. 2014. godine upućen svim srednjim školama). Anketni list od školske 2014/2015. godine važi sve dok roditelj/staratelj ne promijeni mišljenje, kad popunjava novi anketni list i to do kraja tekuće nastavne godine. Škola je dužna čuvati anketni list svakog učenika.

Svi mi koji smo od početka svjedoci napora IZ-a, uložnog truda i zalaganja nastavnika vjeronauke da vjeronauka ponovo

nađe svoje mjesto u školi i bude u funkciji odgoja i moralnog uzdizanja učenika u duhu vrijednosti naše vjerske i kulturne tradicije, znamo koliki je posao učinjen u proteklom periodu. Trebalo je savladati sve prepreke i namjerne opstrukcije s raznih nivoa.

Bio je to dug i težak proces borbe za njen status u sistemu obrazovanja, a zatim proces školovanja i permanentnog stručnog usavršavanja nastavnika, izrade programa i udžbenika.

Zakonska regulativa

U cilju donošenja što povoljnijih zakonskih rješenja praćena su kretanja u oblasti zakonske regulative i poduzimane su odgovarajuće aktivnosti. Što se tiče zakonske regulative nastavni predmet Vjeronauka je regulisan Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Zakonom o osnovnom odgoju i obrazovanju i Zakonom o srednjem obrazovanju Kantona Sarajevo i pozicioniran u obrazovnom sistemu kao izborni predmet, tj. učenici (njihovi roditelji) sami biraju koji će predmet pohađati.

Članom 9. Stav (1) *Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini* ("Službeni glasnik BiH", broj 18/03) propisano je *Škola će unapređivati i štiti vjerske slobode, toleranciju i kulturu dijaloga*. Stavom (2) istog člana propisano je: *Imajući na umu različitost vjerovanja u BiH, učenici će pohađati časove vjeronauke samo ako su u skladu s njihovim ubjedenjima ili ubjedenjima njihovih roditelja*.

Članom 25. stav (5) *Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju* ("Službene novine Kantona Sarajevo", br. 23/17, 33/17, 30/19, 34/20 i 33/21) propisano je: *Škola je dužna osigurati uvjete da učenici pohađaju nastavni predmet Vjeronauku/vjeronauk, a učenicima koji ne pohađaju vjeronauku/vjeronauk omogućit će se pohađanje jednog od alternativnih predmeta za koji se opredijeli većina učenika*.

Članom 10. *Zakona o srednjem obrazovanju* ("Službene novine Kantona Sarajevo" broj: 23/17, 30/19 i 33/21) propisano je:

- Škola će unapređivati i štiti vjerske slobode, toleranciju i kulturu dijaloga.
- Imajući na umu različitost ubjedenja/vjerovanja u Bosni i Hercegovini, učenici će pohađati časove vjeronauke samo ako su u skladu s njihovim ubjedenjem ili ubjedenjima njihovih roditelja.
- Škola ne može preduzimati bilo kakve mjere i aktivnosti kojima bi se ograničavala sloboda izražavanja sopstvenih i upoznavanja drugih i drugačijih vjerskih uvjerenja.
- Učenici koji ne žele pohađati vjeronauku neće ni na koji način biti dovedeni u nepovoljan položaj u odnosu na druge učenike.

Moje iskustvo praćenja vjeronauke i njenog napredovanja tokom proteklih 18 godina, kako u sferi odgoja i obrazovanja naše djece, tako i rada nastavnika i ugleda koji vjeronauka dobiva u zbornici kroz lijepu i toplu komunikaciju, korektne odnose u kolektivu i podrške koja dolazi od direktora osnovnih i srednjih škola uvjerava me da vjeronauka u sistemu našeg

obrazovanja ima svoju budućnost i da će na najbolji način doprinosti podizanju zdrave i moralno jake ličnosti naših učenika i da će biti od pomoći školi da provodi svoju odgojno-obrazovnu zadaću.

Analiza praćenja nastave vjeronauke pokazuje da je vidljiv stalni napredak, a ogleda se u:

- poboljšanju organizacije i kvaliteta izvođenja nastave vjeronauke;
- definiranju statusa nastavnog predmeta Vjeronauka;
- regulisanju položaja nastavnika;
- poboljšanju zastupljenosti odgovarajućeg stručnog nastavnog kadra;
- procentu polaznosti učenika na vjeronauci;
- saradnji državnih organa i organa Islamske zajednice.

Stručna sprema nastavnika

ŠK. GODINA	BROJ NASTAVNIKA	STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA					STRUČNA ZASTUPLJENOST %
		SSS	VŠS	VSS			
1998/1999.	80	68	2	10			15
2003/2004.	84	28	21	35			66,57
2006/2007.	89	11	22	56			93,25
2013/2014.	130	5	20	105			99,23
2015/2016.	129	4	16	DR.	MR.	VSS	100,00
				1	8	100	
2018/2019.	128	3	14	3	12	96	100,00
2020/2021.	138	3	10	5	11	109	100,00
2022/2023.	137	/	9	5	11	112	100,00

Tabela 1. Tabelarni prikaz stručne zastupljenosti nastavnika

Iz prikazane tabele te usporednih pokazatelja proteklih školskih godina može se uočiti kontinuirano poboljšanje u stručnoj

zastupljenosti. Procent zastupljenosti stručnog kadra koji izvodi nastavu vjeronauke u stalnom je porastu, zastupljenost odgovarajućeg stručnog nastavnog kadra je 100 % , što je vidljivo iz Tabele 1.

Danas vjeronauku predaju stručni vjeroučitelji koji su se dugi niz godina školovali radi obavljanja posla nastavnika. Imperativ vjeronauke za sve vjeroučitelje jeste da podučavaju u duhu poruke Allahovog Poslanika, a.s.: *Olakšavajte a ne otežavajte, obveseljajte a ne plašite!*, s osnovnim ciljem da vjeronauka bude odmor učenicima i prilika za učenje dragocjenih sadržaja naše vjere i kulture na nešto drugačiji način, a nikako da bude dodatno opterećenje učenicima i punjenje glava suhoparnim informacijama.

Procent polaznosti učenika na vjeronauci

S obzirom da je predmet Vjeronauka/Vjeronauk NPiP-om Kantona Sarajevo definisan kao izborni predmet, praćena je zastupljenost nastave vjeronauke u školama. Na osnovu podataka koje škole dostavljaju Prosvjetno-pedagoškom zavodu na početku svake škol. godine urađeni su izvještaji o broju učenika koji pohađaju nastavu izbornu-obaveznih predmeta.

ŠKOLSKA GODINA	BROJ UČENIKA	BROJ UČENIKA KOJI POHAĐAJU NASTAVU VJERONAUKA/VJERONAUK				
		ISLAMSKA	%	KATOLIČKI	PRAVOSLAVNA	PROTESTANSKA
2014/2015.	35648	29792	83,6	534	20	0
2015/2016.	35617	30000	84,2	487	20	8
2016/2017.	36183	30449	84,2	493	24	7
2019/2020.	37301	31359	84,1	416	23	/
2022/2023.	38077	32021	84,1	421	7	/

Tabela 2. Tabela prikaz broja učenika za predmet Vjeronauka/Vjeronauk – osnovna škola

BROJ OSNOVNIH ŠKOLA	BROJ UČENIKA	IZBORNI NASTAVNI PREDMET		
		VJERONAUKA/ VJERONAUKE	DRUŠTVO/KULTURA/ RELIGIJA	ZDRAVI ŽIVOTNI STILOVI
73	38077	32453	4750	874
%		85,23%	12,49	2,28

Tabela 3. Tabelarni prikaz broja učenika koji pohađaju izborne predmete u šk. 2022/2023. godini

ŠKOLSKA GODINA	BROJ UČENIKA	BROJ UČENIKA KOJI POHAĐAJU NASTAVU VJERONAUKA/VJERONAUKE				
		ISLAMSKA	%	KATOLIČKI	PRAVOSLAVNA	JEVREJSKA
2012/2013	19957	10452	52,37	119	1	/
2014/2015.	17136	12971	75,69	305	14	1
2015/2016.	15613	11863	75,98	283	2	/
2016/2017.	14927	11550	77,38	267	5	/
2020/2021.	14273	11244	78,78	210	11	/
2022/2023.	14169	11084	78,27	188	7	/

Tabela 4. Tabelarni prikaz broja učenika za predmet Vjeronauka/Vjeronauk – srednja škola

BROJ SREDNJIH ŠKOLA	BROJ UČENIKA	IZBORNI NASTAVNI PREDMET	
		VJERONAUKA/ VJERONAUKE	KULTURA RELIGIJA
39	14169	11284	2769
%		79,63	19,54

Tabela 5. Tabelarni prikaz broja učenika koji pohađaju izborne predmete u šk. 2022/2023. godini

Nakon usporednih pokazatelja proteklih školskih godina može se uočiti kontinuirano povećanje broja učenika koji

pohađaju nastavu vjeronauke. Postotak polaznosti učenika na vjeronauci u stalnom je porastu, što je vidljivo iz Tabele 5.

Danas se vjeronauka u Kantonu Sarajevo izučava u *73 osnovne i 39 srednjih škola*. U školskoj 2022/2023. godini od ukupno 38077 učenika u osnovnim školama, vjeronauku pohađa 32021 učenik ili 84,1. U srednjim školama od ukupno 14169 učenika vjeronauku pohađa 11084 učenika ili 78,27%.

Pokazatelji stručnog nadzora

“Učitelj je pedagoški subjekt koji je sposoban i spreman u drugom razviti znanje i vrijednosti. Uz pomoć obrazovnog dobra učitelj ljudski uobličava ukupno biće odgajnika. On, dakle, kroz predmet koji predaje doprinosi da se jedinstveno čulno i nagonско biće djeteta, u njegovoj totalnosti, transformira u jedno duhovno i djelatno ljudsko biće.” (Slatina, 1998: 9).

“Organiziranje djelotvornog procesa poduke/učenja traži kreativne snage učitelja i njegovo odgovorno pedagoško htijenje. Nakon svoga školovanja učitelj treba biti u stanju jednu te istu metodičku ideju realizirati na više podjednako vrijednih načina.” (Slatina, 1998: 12).

Stručni savjetnik u Prosvjetno-pedagoškom zavodu je obavljao uži stručni nadzor nad radom nastavnika i pružao savjetodavno-instruktivnu pomoć u nastavnoj praksi.

U proteklom periodu do 2015. godine, stručna savjetnica za vjeronauku u PPZ-u, posebnu pažnju poklanjala je praćenju nastave vjeronauke u Kantonu Sarajevo, edukaciji nastavnika, savjetodavnom radu radi stjecanja uvida u stvarno stanje izvođenja nastave vjeronauke, kao i podataka za dalje djelovanje na unapređenju nastave vjeronauke i povećanju kvalitete nastave. Stručna savjetnica koordinira proces nastave vjeronauke u saradnji s Muftijstvom sarajevskim i Upravom za obrazovanje i nauku Rijaseta Islamske zajednice u BiH. Prilikom obavljanja uži stručnih nadzora, stručni savjetnik prati kvalitet izvođenja nastave.

Predmet užeg stručnog nadzora obuhvata:

- uvid u stručnu spremu nastavnika
- uvid u pripremanje nastavnika
- uvid u planiranje i programiranje nastavnog gradiva i odobrenu udžbeničku literaturu
- uvid u rad nastavnika (posjeta časovima)
- uvid u izbor metoda, oblika, tehnika i sredstava rada
- procjenu znanja učenika, metoda i oblika ocjenjivanja
- uvid u stručno usavršavanje
- uvjete rada (kabinetska nastava, oprema i podjelu učenika u grupe).

“Obaveza je i uloga nastavnika da podrži razvoj punih potencijala svakog učenika polazeći od njegova razvojnog nivoa, sposobnosti i potreba te uzimajući u obzir ciljeve i ishode učenja i poučavanja. Nastavnik stvara sigurno, inkluzivno i stimulatívno okruženje, potičući kooperatívno učenje, uzajamnu podršku i uvažavanje različitosti.” (Rangelov-Jusović, 2018: 5)

“Planiranje je kreativni proces koji nastavniku daje mogućnost da na sistematičan način promišlja o željenim ciljevima i ishodima za učenike, i načinima na koje će ih ostvariti, prije nego što uđe u učionicu. Rezultat planiranja je okvir koji sadrži logičan slijed koraka i zadataka koji će stvoriti uslove za efikasnije učenje i poučavanje. Planovi nisu formalna obaveza na papiru, nego stvarni “projekti” koje treba provoditi u razredu sa stvarnim učenicima, prilagođavajući ih i mijenjajući kako bismo ih uskladili sa potrebama svakog djeteta” (Balagija i sar., 2016: 11).

Pri obavljanju stručnih nadzora procjenjuje se koji su koraci zastupljeni tokom procesa planiranja i pripreme; povezanost sadržaja i ishoda učenja, da li nastavnik odabire i primjenjuje različite metode i strategije učenja i poučavanja te oblike rada, odnosno osmišljava li aktivnosti kojima se osigurava aktivno uključivanje učenika u proces učenja, razvoj kreativnosti i kritičkog mišljenja, rješavanje problema, uvažava li didaktičke principe, metodičku postepenost, te na koji način utvrđuje dinamiku rada s obzirom na individualne mogućnosti i potrebe

učenika, u kojoj mjeri odabire i efikasno koristi materijale i sredstva za učenje i poučavanje kao i informacijsko-komunikacijske tehnologije.

Na osnovu posjeta u školi, obavljenih užih stručnih nadzora, uvida u pedagošku dokumentaciju, mogu se izvesti sljedeći zaključci:

- Nastavnici planiraju, programiraju i realiziraju nastavno gradivo u skladu sa zahtjevima propisanog NPiP-a. Izrađuju globalni i operativni plan rada. Koriste odobrenu udžbeničku literaturu.
- Većina nastavnika se redovno i temeljito priprema za nastavni proces. Pisane pripreme sadrže metodičko-didaktičke elemente, definisane ciljeve i zadatke.
- Aktivno uključuju učenike u proces učenja, koji povezuju s prethodnim znanjem, vještinama i iskustvom učenika, potiču radoznalost i motivaciju za učenje, koriste pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Kreiraju zadatke koji od učenika zahtijevaju analizu, poređenje i povezivanje. Omogućavaju učenicima da razumiju smisao učenja te kako stečeno znanje i vještine mogu primijeniti u stvarnim životnim situacijama. Stalno i funkcionalno pripremanje za nastavu stvara sigurnost, pouzdanje i garantira uspjeh u odgojno-obrazovnom procesu.
- Primjenjuju nove metode kreativne nastave, aktivnog učenja u novom pristupu realizaciji nastavnih sadržaja, što doprinosi razvoju sposobnosti učenika za samostalno sticanje znanja, kreativnosti i poticanje kritičkog mišljenja i istraživanja. Primjenjuju različite oblike rada.
- Ostvaruju korelaciju s drugim nastavnim predmetima.
- Praćenje i vrednovanje postignuća učenika je kontinuirano.
- Nastavnici se kontinuirano stručno usavršavaju u cilju poboljšanja kvaliteta nastave i profesionalnog razvoja.
- Učinjena su poboljšanja nastavnih umijeća.
- Afirmiraju pozitivne vrijednosti kod učenika te prenose vlastiti entuzijazam za učenje.

- Nastava vjeronauke ima svoje puno duhovno, kulturološko, naučno i moralno-odgojno utemeljenje i opravdanost.

Stručno usavršavanje i stručni razvoj nastavnika

Pojam stručnog usavršavanja podrazumijeva proces stjecanja i unapređivanja stečenih znanja i vještina te praćenje inovacija u obrazovanju nakon okončanja početnog obrazovanja.

(Rangelov-Jusović, 2018: 51)

124

Nužnost osavremenjavanja nastave proizlazi iz potrebe za aktualizacijom programskih sadržaja što neminovno nameće potrebu permanentnog profesionalnog razvoja koji se odvija u pravcu jednog novog, modernijeg i kreativnijeg pristupa.

Nastavnicima je omogućeno da steknu sve kompetencije, koje su važne za organizaciju, pripremu i izvedbu nastavnog časa, koristeći različite metode, oblike i tehnike savremene i kreativne nastave. Većina nastavnika je pokazala ozbiljnost i odgovornost kada je u pitanju kontinuirana edukacija, kao i spremnost za svoj stručni razvoj i unapređenje vlastite prakse kako bi na odgovarajući način uvodili savremene metode u nastavni proces i kako bi bili posvećeni nastavnici koji neprestano propituju i unapređuju svoj nastavni rad u cilju postizanja planiranih ciljeva obrazovnog procesa.

U cilju stručne edukacije i stručnog razvoja nastavnika, usavršavanja nastavnog umijeća, razmjene iskustva i ostvarivanja kvaliteta u nastavnom procesu, Prosvjetno-pedagoški zavod u proteklom periodu organizirao je:

- 28 seminara (4 trodnevna izvan Sarajeva: Gradačac, Vlačić, Mostar, Neum) i 13 aktiva;
- realizirano je 18 radionica;
- prezentirano je 12 multimedijalnih nastavnih sati.

Studenski centar IZ BiH, seminar 2020. godine

U povodu obilježavanja 20 godina vjeronauke u obrazovnom sistemu Kantona Sarajevo 2015. godine je u organizaciji Muftijstva sarajevskog i u saradnji s PPZ Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo održan stručni seminar za nastavnike vjeronauke.

Tom prilikom su dodijeljene:

- zahvalnice članovima porodica umrlih vjeroučitelja, zahvalnice penzionisanim, vjeroučiteljima i vjeroučiteljima veteranima,
- Plaketa za afirmaciju vjeronauke u Bosni i Hercegovini,
- Priznanja za afirmaciju vjeronauke u Kantonu Sarajevo i Muftijstvu sarajevskom i
- Priznanja najuspješnijim vjeroučiteljima na takmičenjima iz vjeronauke.

Svake godine, dva puta godišnje realizira se edukacija nastavnika. Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu na temelju Memoranduma o saradnji s Ministarstvom za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo od 2016. godine organizira edukaciju nastavnika vjeronauke u saradnji s Prosvjetno-pedagoškim zavodom i Muftijstvom sarajevskim.

Gazi Husrev-begova medresa, seminar 2015.

Od 2022. godine kada se osniva JU Institut za razvoj predu-niverzitetskog obrazovanja, edukaciju nastavnika organizira Institut.

Realizacija projekata

Lično zalaganje nastavnika, predan rad u nastavi, kao i programi stručnog usavršavanja iz dana u dan povećavaju kvalitet nastave vjeronauke u školi. Svake godine postižu se zavidni rezultati na takmičenju iz vjeronauke na kantonalnom, regionalnom, državnom i međunarodnom nivou. Uspješno su realizirani brojni projekti, priredbe i programi u osnovnim i srednjim školama. Organizirane su humanitarne akcije. Aktiv nastavnika osnovnih i srednjih škola KS sa svojim učenicima već dugi niz godine učestvuju na Manifestaciji Dani o Božijem Poslaniku "Selam ya Resulallah". Udruženje vjeroučitelja Kantona Sarajevo u periodu od 2011. do 2018. godine je izdalo 56 brojeva časopisa za djecu *Elif*.

Takmičenje iz vjeronauke

U organizaciji Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo, u Gazi Husrev-begovoj medresi održano je X. Kantonalno takmičenje iz vjeronauke za učenike I razreda srednjih škola i učenike VIII i IX razreda osnovnih škola u školskoj 2021/2022. godini. Učestvovalo je 26 srednjih škola i 57 osnovnih škola. Iz svake škole učestvovao je po jedan učenik. Na kantonalnom takmičenju iz vjeronauke učestvovalo je 26 učenika iz srednjih škola, 57 učenika VIII razreda i 57 učenika IX razreda osnovnih škola, ukupno 140 učenika. Učenici osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo su postigli zavidne rezultate na svim nivoima takmičenja iz vjeronauke.

IME I PREZIME UČENIKA	ŠKOLA	RAZ-RED	OSVOJENA MJESTA NA TAKMIČENJU				IME I PREZIME NASTAVNIKA
			KANTONALNO	FEDERALNO	DRŽAVNO	MEĐUNARODNO	
Tarik Dacić	JU OŠ "Pofoalići"	VIII	I	II	II		Selim Kalafat
Taha Žgalj	JU OŠ "Hamdija Kreševljaković"		II	III	I	I	Amela Bahtijarević
Ena Čustović	JU OŠ "Aleksa Šantić"		III	I	III		Meliha Alibašić

Ali Pepić	JU Prva osnovna škola	IX	I	II			Emina Memišević
Selma Macić	JU OŠ "Osman Nuri Hadžić"		II				Bahrija Kadrić
Lamija Špodić	JU OŠ "Mustafa Busuladžić"		III	I			Lejla Agović
Amina Crnčalo	JU Treća gimnazija	I	I	II	II		Esada Grabus
Kaima Duraković	JU Prva gimnazija		II				Ensiha Velagić
Anisa Selimović	JU Srednja medicinska škola Jezero		III	I	I	II	Emina Dacić

Tabela 6. Tabela prikaz rezultata pobjednika X. kantonalnog takmičenja iz vjeronauke

Prijem pobjednika X. kantonalnog takmičenja kod glavnog imama MIZ Sarajevo, 2022.

Manifestacija Selam, ya Resulallah

U okviru manifestacije “Dani o Poslaniku – Selam ya Resulallah” MIZ Sarajevo 12. 12. 2016. godine, učenici osnovnih škola Kantona Sarajevo u velikoj sali Gazi Husrev-begove biblioteke s ljubavlju i radošću govorili su o Allahovom miljeniku Muhammedu, a.s., a učenici srednjih škola su prezentirali Istraživanje o prisutnosti Poslanika, a.s., i njegovih osobina u srednjim školama Kantona Sarajevo, uz prelijepo izvođenje ilahija i recitala o Poslaniku, a.s. Po prvi put data je prilika školama, nastavnicima i učenicima osnovnih i srednjih škola koji pohađaju vjeronauku da se predstave široj javnosti i pokažu svoja umijeća i izraze svoja osjećanja prema Voljenom Poslaniku. U Hanikahu Gazi Husrev-begove medrese upriličena je izložba radova učenika osnovnih i srednjih škola “Mladi o Poslaniku”.

129

MINA PLEH

Gazi Husrev-begova biblioteka, svečani program
Mladi o Poslaniku, učenici JU OŠ “Ćamil Sijarić, 2016.

Gazi Husrev-begova biblioteka, 2016.

Hanikah Gazi Husrev-begove medrese, Izložba radova
učenika osnovnih i srednjih škola, 2016.

Godine 2017. Aktiv nastavnika i profesora islamske vjeronauke osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo je u saradnji i uz podršku Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo realizirao manifestaciju “Mladi ramazanu”. U okviru manifestacije nastavnici i profesori su pripremili s učenicima osnovnih i srednjih

škola koncept emisija na prigodne ramazanske teme, koje su emitirane u ramazanskom programu radija BIR. Učenjem odlomaka Kur'ana Časnog učenici će također obogatiti i prediftarski program TV Hayat. U Domu mladih Skenderija, 23. maja 2017. godine održan je koncert učenika osnovnih i srednjih škola. Posjetioci su imali priliku uživati u prelijepom učenju Kur'ana te izvođenju ilahija, recitala i dramskim prikazima.

“Davanje ljubavi je najviši izraz moći: U samom aktu davanja, ja doživljam svoju čvrstinu, svoje bogatstvo, svoju snagu.” (Stevanović, 2001: 50).

131

MINA PLEH

“Kreativna nastava povećava aktivnost učenika koji u takvom načinu rada osjećaju veće zadovoljstvo. Kreativnost je bitno svojstvo kvalitetne nastave.” (Stevanović, 2001: 55).

Kvalitet nije nikada slučajnost. Kvalitetnu nastavu, kreativni pristup u odgojno-obrazovnom procesu, ostvarivanje postavljenih ciljeva i ishoda učenja, kao i uspješne učenike možemo imati ako ne održavamo status quo tokom naše nastavničke karijere.

“Kreativna nastava povećava aktivnost učenika koji u takvom načinu rada osjećaju veće zadovoljstvo. Kreativnost je bitno svojstvo kvalitetne nastave.” (Stevanović, 2001: 55).

Kvalitet nije nikada slučajnost. Kvalitetnu nastavu, kreativni pristup u odgojno-obrazovnom procesu, ostvarivanje postavljenih ciljeva i ishoda učenja, kao i uspješne učenike možemo imati ako ne održavamo status quo tokom naše nastavničke karijere.

Kvalitet je rezultat ozbiljnih namjera, iskrenog truda, intelektualnog vođenja i vještog djelovanja; predstavlja mudar izbor između mnogih alternativa” (Willa A. Foster)

Izazovi za nastavnika vjeronauke i vjeronauku

Za nastavnika vjeronauke i vjeronauku izazove vidimo u sljedećim zahtjevima:

- kako dijete/učenika u nastavnom radu osposobiti za duhovno i moralno-estetsko poimanje života u okrilju vjere;
- kako pružiti učenicima cjelovit pogled na svijet s posebnim naglaskom na praktični život vjernika;

- kako ojačati kvalitet nastave vjeronauke i njene odgojne uloge zaštite mladih naraštaja od društveno neprihvatljivog ponašanja, nasilja, ekstremizma, poroka itd.;
- kako osigurati i jačati ugled vjeronauke u odgojno-obrazovnom sistemu.

Zaključak

Perspektiva vjeronauke u odgojno-obrazovnom sistemu je izvješna i optimistična s obzirom na duhovne, odgojne i obrazovne potrebe mlade generacije da izgrađuju svoju ličnost, moralni dignitet i kulturni identitet prožet osjećanjem poštovanja i djelatne upućenosti na pojedince i grupe koji imaju i drugačiji svjetonazor.

Nastava vjeronauke u školi je danas veoma djelotvorna i ima snažnu i značajnu ulogu u odgoju i obrazovanju. Vjeronauka i vjeroučitelji danas su potreba obrazovnog sistema doprinoseći razvoju civilnog društva, izgradnji slobode savjesti, vjerskog i kulturnog očitovanja u demokratskom okruženju, podržava suživot i uzajamno razumijevanje, afirmira pozitivne vrijednosti i upozorava na opasnost rizičnog ponašanja. Našla je u školi svoje prirodno i nezaobilazno mjesto u cjelini odgojno-obrazovnog sistema.

Status vjeronauke u odgojno-obrazovnom sistemu u budućnosti se najbolje može čuvati *angažovanim, profesionalnim, predanim i kvalitetnim radom* vjeroučitelja, vjeroučitelja koji će svoj angažman prije svega doživljavati kao *časni poziv i emanet*.

Pred nama je vrijeme *zajedničkog djelovanja i angažmana* u kojem bi glavni cilj trebao biti da *odgojno-obrazovnim dobrom* koje nudi nastava vjeronauke *oplemenimo mlade generacije gradeći u njima zdrave, snažne i moralne ličnosti* i da ličnim primjerom, sa kreativnošću, blagim, srdačnim i iskrenim pristupom, lijepom komunikacijom i dobrim međuljudskim odnosima razvijemo ljubav prema Gospodaru i Poslaniku Muhammedu, a.s., te učenju i poučavanju.

Literatura

- Balagija, A., Numanović, A., Kukavica A., Hajdarević – Barudžija, M. (2016). *Vodič kroz planiranje*, Centar za obrazovne inicijative Step by Step, Sarajevo.
- Rangelov-Jusović, R. (2018). Standard zanimanja – vodič za nastavnike/nastavnice, Sarajevo.
- Slatina, M. (1998). *Nastavni metod – Prilog pedagoškoj moći suđenja*, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
- Stevanović M. (2001). *Kvalitetna škola i stvaralaštvo*, Nakladnička kuća “Tonimir”, Varaždinske Toplice.
- Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, Prosvjetno-pedagoški zavod, Izvještaj o broju učenika koji pohađaju nastavu izborno-obaveznog nastavnog predmeta Vjeronauka/Vjeronauk, Društvo/Kultura/Religija ili Zdravi životni stilovi u osnovnim školama u Kantonu Sarajevo za školsku 2014/2015, 2015/2016, 2016/2017, i 2019/2020. godinu; Podaci o broju učenika za nastavni predmet Vjeronauka/Vjeronauk – osnovna škola za školske godine (2014/2015, 2015/2016, 2016/2017, 2019/2020).
- Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo, Izvještaj o broju učenika koji pohađaju nastavu izborno-obaveznog nastavnog predmeta Vjeronauka/Vjeronauk, Društvo/Kultura/Religija ili Zdravi životni stilovi u osnovnim školama u Kantonu Sarajevo za školsku 2022/2023. godinu; Podaci o broju učenika za nastavni predmet Vjeronauka/Vjeronauk – osnovna škola za školsku godinu 2022/2023.
- Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, Prosvjetno-pedagoški zavod, Izvještaj o broju učenika koji pohađaju nastavu izborno-obaveznog nastavnog predmeta Vjeronauka/Vjeronauk ili Kultura religija u srednjim školama u Kantonu Sarajevo za školsku 2012/2013, 2014/2015, 2015/2016, 2016/2017. i 2020/2021. godinu; Podaci o broju učenika za nastavni predmet Vjeronauka/Vjeronauk – srednja škola za školske godine (2012/2013, 2014/2015, 2015/2016, 2016/2017, 2020/2021).
- Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo, Izvještaj o broju učenika koji pohađaju nastavu izborno-obaveznog nastavnog predmeta Vjeronauka/Vjeronauk ili Kultura religija u srednjim školama u Kantonu Sarajevo za školsku 2022/2023. godinu; Podaci o broju učenika za nastavni predmet Vjeronauka/Vjeronauk – srednja škola za školsku 2022/2023. godinu).

